

Oraanga Kerititiano e te Angaanga Orometua—Au Manako ke Mai

TIUNU 4-10

AU MEA UMERE I ROTO I TE PIPIRIA | MAREKO 15-16

“Akatupu a lesu i te au Totou”

(Mareko 15:3-5) E manganui ta te kau taunga nunui ra tapepe anga mai iaia.⁴ Kua ui akaou mairā Pilato kiaia, na ko maira, Kare koe e tuatua atu? i na oki te au mea e manganui ta ratou i tapepe ia koe nei.⁵ Kare rava aturā lesu i tuatua atu, va ua iorā Pilato.

(Mareko 15:24) E oti akera aia i te akasatauroia e ratou, tua iora i tona kakau, i tuku kelero oki i ta te tangata katoa e rave.

(Mareko 15:29, 30) Kua akokino maira oki te aronga i aere na reirao, kua na ko maira, ma te takirikiri i te mimiti, E te vava’i i te nao e, e kua po toru anake kua akatu akaou,³⁰ Ka akaora na ia koe uaorai, ka eke mai i raro i tenana satauro.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Mare. 15:24, 29

tua iora i tona kakau: Te kapiti maira a loa. 19:23, 24 i tetai au mea kare i taikuia mai e Mataio, Mareko, e Luka: kua tuku kelero te au vaeau Roma i tona kakau e te pereue; kua tua ratou i te kakau “e a tuanga, okotai vaeau okotai tuanga”; kare ratou i inangaro i te akatuanga i te pereue, inara kua akatopa kelero ratou i te reira; kua riro te akatopa kelero anga i te kakau o te Mesia ei akatupu ia Salamo 22:18. E peu matou na te au vaeau kia rave takiri pouroa i te kakau e te apinga o te aronga rave angaanga kino i mua ake ka tamateia ai ratou, ei taakamā ia ratou.

takirikiri i te mimiti: Maataanga te taime i teia tu, e ō mai ana te akavaavaa, te akangateitei kore e te aviri. Te aronga e akara maira, kare ratou i kite e te akatupu ra ratou i te totou i roto ia Sala. 22:7.

(Mareko 15:43) Kua aere mairā Iosepha i Arimatea, e tangata tumu korero e te mana oki, te tatari katoa ra oki aia i te basileia o te Atua, aere atura aia kia Pilato, ma te mataku kore, e pati atura i te kopapa o lesu.

(Mareko 15:46) Kua oko atura aia i te kakau orongā, tuku iora iaia ki raro, vaī atura i taua kakau ra, tuku atura ki roto i te tanumanga i paoia i roto i te mato, e uri atura i tetai toka ki te ngutupa o taua tanumanga ra.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Mare. 15:43

Iosepha: Kite taka meitakiia te au tu takake o te aronga i tataia ai te au Evangeria na roto i ta ratou aerenga tuatua no runga ia Iosepha. Aka-kite te tangata koi tero a Mataio e, e “tangata apinga” aia; i roto i ta Mareko tataanga no te au tangata Roma, karanga aia e “e tangata tumu korero e te mana” a Iosepha e tapapa ra i te basileia o te Atua; karanga te taote a Luka e, “e tangata meitaki, e te tuatua-tika” a Iosepha, kare aia i turu ana i te tika a te aronga mana i te patoi ia lesu; ko loane ua tei tata e “e pipi oki aia na lesu, i mou poiri ua ra i te mataku i te ngati Iuda.”—Mata. 27:57-60; Mare. 15:43-46; Luka 23:50-53; loa. 19:38-42.

Kimi i te Mārama o te Tuatua Mou

(Mareko 15:25) I te toru o te ora ra i aka-satauro ei ratou iaia.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Mare. 15:25

toru o te ora: Mei te ora 9:00 i te popongi. Karanga tetai aronga e kare e rotai ana ta Mareko tataanga kia loane 19:14-16 tei aka-kite e “tei te ono paa o te ora” kua tuku atura Pilato ia lesu kia tamateia. Noatu kare te au Tataanga Tapu i akamārama tika mai i te tuke, e akamanako ana ra i teia au mea: Te rotai ra te tuatua o te au Evangeria no te tuatau o te au mea tei tupu i

to lesu au rā openga i te enua nei. Akaari mai te au Evangeria e ā e, kua uipa mai te kau taunga e te aronga pakari i te popongi, e kua apai atura ia lesu kia Ponotio Pilato te Tutara Roma. (Mata. 27:1, 2; Mare. 15:1; Luka 22:66–23:1; Ioa. 18:28) Akakite a Mataio, Mareko, e Luka e ia lesu i runga i te satauro, kua kako rava te enua i te poiri “mei te ora ono . . . e tae ua atura ki te ora iva.” (Mata. 27:45, 46; Mare. 15:33, 34; Luka 23:44) Tetai mea puapinga no runga i te taime i tamateia ai a lesu: Tona pā-pāangaia, irinaki tetai aronga e e tuanga teia no te tamamaeanga e tae ua atu ki te tamateanga i runga i te satauro. Tetai taime no te pakari kino o te pā-pāanga e mate ana te tangata i akaapaia. E kino tikai te pā-pāanga ia lesu no reira i anoanoia ai tetai tangata kia amo i te satauro nona. (Luka 23:26; Ioa. 19:17) Me i akamata te peu tamamaeanga ia lesu na roto i te pā-pāanga, tera i reira e roa te taime i pou i mua ake ka patitiia ai aia ki runga i te satauro. I te turu i teia manako, kua taiku kapiti a Mataio 27:26 e Mareko 15:15 i te pā-pāanga e te tamateanga. No reira ka tuke rai ta tetai akakite anga i te taime ki ta tetai, tei runga ra i ta raua i manako e ka tau kia taiku. Penei no reira a Pilato i potirere ei i tona kite anga e kua mate a lesu i muri ua ake i tona patiti angaia ki runga i te satauro. (Mare. 15:44) Tetai, e peu matau na te au tata Pipiria i te akatuanga i te rā okotai ki roto i te toru ora i te tuanga okotai, e i te po katoa. Tauturu teia ia tatou kia mārama i te tumu i taikuia ai te toru, te ono e te iva o te ora, me tare mei te itinga anga o te rā i te ora 6:00 i te popongi. (Mata. 20:1-5; Ioa. 4:6; Anga. 2:15; 3:1; 10:3, 9, 30) I taua tuatau, kare a te tangata ora kia kite eaa tikai te taime. E karanga uaia ana e mei te ora mea “paa,” mei to roto rai ia Ioa. 19:14. (Mata. 27:46; Luka 23:44; Ioa. 4:6; Anga. 10:3, 9) Tei tupu: Penei kua kapiti a Mareko i te papaanga e te patitianga ki runga i te satauro, e kua taiku ua mai a loane i te patitiangaia ki runga i te satauro. Penei kua akaiteite raua i ta raua tareanga kia vaitata

atu ki te toru o te ora, kareka a loane kua karanga aia e i te ono “paa” o te ora. Penei no reira i tukeke ei te taime tei taikuia i roto i te au Evangeria. I te au rau ngauru mataiti i muri mai, tuke ta loane taime i akakite ei ki ta Mareko. Na tera i akakite mai e kare a loane i aru patete ua i ta Mareko i tata.

(Mareko 16:8) Aere viviki ua atura ratou ki vao i taua tanumanga ra, oro atura; rokoia iora ratou e te mataku, e te umere: kare ua atu i tuatua ki te tangata i te mataku.

au mea ke mai roto i te nwststy no runga ia Mare. 16:8

kare ua atu [ratou] i tuatua ki te tangata i te mataku: Akakite te tataanga mua tikai no runga i te tuanga openga o te puka a Mareko e, i taopenga te Evangeria a Mareko ki te au tuatua o te irava 8. Patoi tetai aronga e kare te puka a Mareko i taopenga i konei, no te mea kua taopenga poitirere uaia. Inara i te mea e kare a Mareko i te tangata maata te tuatua, kare i reira tera i te patoianga tau. Te akaari katoa maira te nga tangata karape a Jerome e Eusebius e kua taopenga te tataanga mua tei rekotiai ki teia au tuatua, “kare ua atu [ratou] i tuatua ki te tangata i te mataku.”

E maata te au tataanga reo Ereni e te au uranga ki te au reo ke tei kapiti mai i tetai taopengaanga roa me kore i tetai mea poto ua i muri ake i te irava 8. Te taopengaanga roa (e 12 irava ke mai) ka kiteaia i roto i te *Codex Alexandrinus*, *Codex Ephraemi Syri rescriptus*, e *Codex Bezae Cantabrigiensis*, pouroa ratou no te rima anere mataiti T.N. Tei roto katoa te reira i te *Latin Vulgate*, te *Curetonian Syriac*, e te *Syriac Peshitta*. Inara kare te reira i roto i te nga tataanga mua o te ā anere mataiti i roto i te reo Ereni, te *Codex Sinaiticus* e te *Codex Vaticanus*; e kare i roto i te *Codex Sinaiticus Syriacus* o te ā me kore te rima anere mataiti; e kare i roto i te tataanga mua tikai o te *Sahidic Coptic* o Mareko no te rima anere mataiti.

Mei te reira katoa te tataanga taito roa atu o Mareko i roto i te reo Armenian e te Georgian, taopenga te reira ki te irava 8.

Tetai au tataanga reo Ereni o muri mai, e tetai au urianga i roto i te reo ke, e taopengaanga poto to ratou (e rua rai nga pa tuatua). Te *Codex Regius* o te varu anere mataiti T.N. e taopengaanga roa tona e te mea poto; na mua ra te mea poto. Akamārama poto mai te reira e kua āriki e kua taangaanga tetai aronga tata me kore aronga kite karape o te 8 anere mataiti T.N. i teia au irava i te neneiangaia te *Codex Regius*.

TAOPENGAANGA POTO

Kare te taopengaanga poto i te openga o Mareko 16:8, i te tuanga no te au Tuatua Tapu tei akauruia. Te karanga ra:

Te au mea pouroa tei akaueia kia ratou kua akakite ratou ki te aronga i vaitata ua’o ia Petero. I muri ake i teia au mea kua tuku atura lesu ia ratou kia akakite i te tuatua tapu tiama no te ora mutu kore, mei te itinga rā ki te opunga rā.

TAOPENGAANGA ROA

Kare te taopengaanga roa i muri ake i te openga o Mareko 16:8, i te tuanga no te au Tuatua Tapu tei akauruia. Te karanga ra:

⁹ Kua tu oki a lesu ki runga i te popongi rava i te rā mua o te ebedomā ra, e kua na mua i te akakite iaia uaorai kia Maria i Magadala, tana i tauru i nga demoni toko itu no roto iaia ra.

¹⁰ Aere atura aia, kua akakite atura ki te aronga i aru iaia ra, te mii ua ra ratou e te aue ra. ¹¹ E kite akera ratou e kua ora aia, e kua kitea e ia, kare ratou i akarongo. ¹² E muri akera, kua kitea iora aia e toko rua o ratou ma te tu ke, i to raua aere anga, ka aere ei raua ki uta. ¹³ Kua ooki maira raua e kua tuatua maira ki to ratou ra: kare rai i akarongo. ¹⁴ E muri akera, kua akakite maira aia i te tino ngauru ma tai i ta ratou kai-nakai ra; e kua kauvae maira oki ia ratou i to ratou akarongo kore, e te paetaeta o to ratou ngakau, ko ratou kare i akarongo i te aronga i

kite iaia i muri ake i tona tu anga maira. ¹⁵ Kua tuatua maira aia kia ratou, E aere kotou ki te pa enua ravarai, e tutu aere i te evangelia nei ki te tangata tini ravarai. ¹⁶ Ko te akarongo e kua bapetizoia ra, e ora īa; ko te kore ra e akarongo, ka akaapaia īa. ¹⁷ E te aronga e akarongo ra, ka riro ia ratou teianei au akairo; Ka peke te au demoni ia ratou i toku nei ingoa; e tuatua ratou i te reo ou; ¹⁸ E rave ua oki ratou i te au ovi ra; e kia inu ratou i te mea e kavangia’i ra, kare ratou e mate; kia tuku oki ratou i te rima ki rungao i te aronga maki ra, ka ora īa.

¹⁹ E oti akera ta te Atu tuatua anga mai kia ratou ra, raveia maira aia ki runga i te rangi, noo atura i te rima katau o te Atua ra. ²⁰ Aere atura oki ratou, tutu aere atura i te pa enua ravarai, ko te Atu katoa oki i te rave katoa anga i te angaanga, e te akatinamou anga i taua tuatua ra, i te au akairo i raveia ra. Amene.

Tatau Pipiria

(Mareko 15:1-15) E POPONGI rava akera, kua kimi iora te kau taunga nunui ra, e te aronga pakari, te au tata tuatua ra oki, e te Sunederi katoa ra, i te tuatua, e kua ri iora ia lesu, kave atura kia Pilato, tuku atura kiaia. ² Kua ui mairā Pilato kiaia, Ko te ariki aina koe no te ngati luda nei! Kua karanga atura aia, Koia tika taau i tuatua mai ana. ³ E manganui ta te kau taunga nunui ra tapepe anga mai iaia.

⁴ Kua ui akaou mairā Pilato kiaia, na ko maira, Kare koe e tuatua atu? i na oki te au mea e manganui ta ratou i tapepe ia koe nei.” ⁵ Kare rava aturā lesu i tuatua atu, va ua iorā Pilato.

⁶ Kua mātau aia i taua oroa ra i te tuku atu i tetai tangata tapekaia kia ratou, te tangata ta ratou i anoano ra. ⁷ Te vai tapekaia ra oki tetai tangata, ko Baraba te ingoa, koia e tetai au tangata kaitamaki katoa ra, e i ta tangata na oki i taua kaitamaki anga ra. ⁸ Kua kapiki ua atura taua urupu tangata ra i te pati anga atu ia Pilato i tana i mātau i te tuku atu ia ratou ra. ⁹ Kua tuatua mairā Pilato kia ratou,

na ko maira, Ko te Ariki ainei o te ngati luda nei taku e tuku atu ia kotou na? ¹⁰ Kua kite oki aia e, no te vareae o te kau taunga nunui ra, i tuku mai ei ratou iaia. ¹¹ Te akaue ra te kau taunga nunui ra i te tangata tini, kia pati ratou ia Baraba kia tukuia mai, aurakā lesu. ¹² “Kua tuatua akaou mairā Pilato kia ratou, Eaa to kotou anoano iaku iaia nei, ta kotou e tuatua na e, ko te Ariki o te ngati luda?” ¹³ “Kua kapiki akaou atura ratou, E akasatauro atu iaia.” ¹⁴ “Kua ui mairā Pilato kia ratou, Eaa oki tana ara i rave? Maata rava atura to ratou kapiki e, E akasatauro atu iaia.” ¹⁵ “No te mea te inangaro rā Pilato i te tarekareka atu i te au tangata ra, kua tuku maira ia Baraba kia ratou, pāpāia iorā lesu, e oti akera, tuku maira kia akasatauroia.”

TIUNU 11-17

AU MEA UMERE I ROTO I TE PIPIRIA | LUKA 1

“Aru i to Maria tu Akaaka”

(Luka 1:38) Kua karanga aturā Maria, I na, ei tavini au no te Atu; kia peraia mai au mei taau i tuatua ana. Riro ke atura te angela.

ia 149 ¶12

“I na, ei Tavini au no te Atu”

¹² Akaata mai tana tuatua i te tu marū, te akaaka e te tu kauraro, tei riro ei akaraanga meitaki no te aronga akarongo. Karanga aia kia Gabriela e: “I na, ei tavini au no te Atu; kia peraia mai au mei taau i tuatua ana.” (Luka 1:38) Ko te tavini vaine te tuikaa akaaka roa atu; tei tona pu te tika i tona oraanga. Mei tera rai to Maria manako i tona Pu, ko lehova. Irinaki a Maria e ka paruru a lehova iaia e ka takinga meitaki i te aronga tiratiratu. E ka akameitaki aia ia Maria iaia e akono ra i teia apainga maata. –Sala. 18:25.

(Luka 1:46-55) Kua akaranga aturā Maria, Kua akamaata toku vaerua i te Atu, ⁴⁷ E kua

rekareka toku ngakau i te Atua i toku Ora. ⁴⁸ Koia kare i akavaavaa i te akaaka anga o tona tavini: i na oki, mei teianei e tuatua te au uki ravarai iaku e, ko au tei meitaki. ⁴⁹ E ravenga maata oki ta Tei mana ra iaku nei; e ingoa tapu tona. ⁵⁰ E e vai rai tona aroa ki te aronga e mataku iaia ra, i tera uki, i tera uki. ⁵¹ Kua akakite aia i te marōrō o tona rima, kua akangaoro aia i te manako ngakau o te aronga nengonengo. ⁵² Kua uri aia i te aronga mana ki raro i to ratou nooanga, e kua akateitei i te aronga akaaka. ⁵³ Kua akaki aia i te aronga i ngere i te meitaki, e te aronga apinga nui kua akaokiia e ia ma te kore. ⁵⁴ Kua tauturu aia i tona tavini ia Israela, i te akamaara anga i tona aroa. ⁵⁵ Tana oki i tuatua mai i to tatou ai tupuna ra, kia Aberahama, e tona uanga e tuatau ua atu.

ia 150-151 ¶15-16

“I na, ei Tavini au no te Atu”

¹⁵ Kua tuatua iora Maria. Kua tataia tana tuatua ki roto i te tuatua a te Atua. **(E tatau ia Luka 1:46-55.)** Ta Maria tuatua roa rava atu teia i tataia i roto i te Pipiria, e e maata ta te reira e akakite maira no runga iaia. Akaari mai te reira i tona ngakau āriki rekareka i ta lehova aka-meitakianga no te tikaanga ngateitei kia riro ei metua vaine no te Mesia. Akaari katoa mai te reira i te oonuanga o tona akarongo, iaia e tuatua ra e ka taakamā a lehova i te aronga mana e te nengonengo e ka akateitei aia i te aronga akaaka e te ngere e tavini ra iaia. Akaari katoa mai tana tuatua i te maata o tona kite e te mārama. Tamanakoia e kua tere atu i te 20 taime i tona taiku anga i te au Tuatua Tapu Epera!

¹⁶ Te taka meitaki ua ra e, e akamanako oonu ana a Maria no runga i te Tuatua a te Atua. Noatu ra, kua akaari rai aia i te tu akaaka e kua tuku na te Tuatua a te Atua e akakite mai no runga iaia. A tetai ra ka akaari mai te tamaiti e tupu maira i roto i tona vairanga tamariki i taua

tu ra e ka karanga e: "Kare taku uaorai i taku e apii nei, nana ra, na tei tono mai iaku nei." (Ioane 7:16) E mea tau kia ui kia tatou uaorai e: 'Te akaari ra ainei au i teia tu akangateitei e te tu akatapu no te Tuatua a te Atua? Me i toku uaorai aerenga manako e te apiianga?' Taka meitaki ua e eaa to Maria turanga.

Kimi i te Mārama o te Tuatua Mou

(Luka 1:69) E kua akatapu i tetai tara akaora no tatou, i te kopu-tangata o tona tavini ra o Davida:

au mea ke mai roto i te nwsty no runga ia Luka 1:69

tara akaora: Me kore e "akaora ririnui." I roto i te Pipiria e akaaiteia ana te tara ki te maroiroi, te autu e te upokotu. (1 Samu. 2:1; Sala. 75:4, 5, 10; 148:14) Te au tutara e te au patireia tuatua tika e te au mea kino, kua akatutuia mai ratou e te au tara. Me autu ratou, akaaiteia te reira ki te ueketu anga koia oki, te oparaanga ki to ratou tara. (Deu. 33:17; Dani. 7:24; 8:2-10, 20-24) Roto i teia turanga, ko te "tara akaora," te tuatua ra no runga i te Mesia, nona te mana kia akaora, koia te akaora mana ririnui.

(Luka 1:76) E ko koe na, e teianei tamaiti, ka tuatuaia koe e peroveta no Tei Teitei: na mua oki koe i te mata o te Atu i te aere, ei aka-meitaki i tona aerenga;

au mea ke mai roto i te nwsty no runga ia Luka 1:76

na mua oki koe i te mata o te Atu i te aere: Ka 'na mua a Ioane Bapetizo i te Atu' i roto i te tu e koia te ka aere mai na mua ia lesu, te ka kauono i tona Metua e te ka aere mai i roto i te ingoa o tona Metua.—Io. 5:43; 8:29; akara i te au mea ke mai no runga ia **Iehova** i roto i teia irava.

Tatau Pipiria

(Luka 1:46-66) Kua akaranga aturā Maria, Kua akamaata toku vaerua i te Atu, ⁴⁷ E kua

rekareka toku ngakau i te Atua i toku Ora.

⁴⁸ Koia kare i akavaavaa i te akaaka anga o tona tavini: i na oki, mei teianei e tuatua te au uki ravarai iaku e, ko au tei meitaki. ⁴⁹ E ravenga maata oki ta Tei mana ra iaku nei; e ingoa tapu tona. ⁵⁰ E e vai rai tona aroa ki te aronga e mataku iaia ra, i tera uki, i tera uki.

⁵¹ Kua akakite aia i te marōrō o tona rima, kua akangaoro aia i te manako ngakau o te aronga nengonengo. ⁵² Kua uri aia i te aronga mana ki raro i to ratou nooanga, e kua aka-teitei i te aronga akaaka. ⁵³ Kua akaki aia i te aronga i ngere i te meitaki, e te aronga apinga nui kua akaokiiia e ia ma te kore. ⁵⁴ Kua tau-turu aia i tona tavini ia Israela, i te akamaara anga i tona aroa, ⁵⁵ Tana oki i tuatua mai i to tatou ai tupuna ra, kia Aberahama, e tona uanga e tuatau ua atu. ⁵⁶ Noo aturā Maria ki o Elisabeta ra e toru marama, oki maira ki tona ngutuare. ⁵⁷ E tae akera ki to Elisabeta ra tuatau tikai e anau ei tana, kua anau akera tana e tamaroa. ⁵⁸ E kite akera tona kopu-tangata, e te au tangata tupu ra e, e takinga-meitaki maata to te Atu kiaia, rekareka akera ratou ma ia katoa. ⁵⁹ E tae akera ki te po varu, kia aere mai ratou ki te peri-tome anga i taua tamaiti ra; i inangaro ratou i te tapa iaia ia Zakaria, i te ingoa o tona metua. ⁶⁰ Kua tuatua maira tona metua vaine, na ko maira, Eiaa, e tapa ra iaia ia Ioane.

⁶¹ Kua karanga atura ratou kiaia, Kare rava toou kopu-tangata i tapaia i te reira ingoa.

⁶² Kua tungou atura ratou ki te metua tane, i tana ingoa i anoano i te tapa iaia. ⁶³ Kua pati maira aia i tetai tataanga tuatua; e tata iora ki rungao, na ko akera, Ko Ioane tona ingoa. Kua umere ua iora ratou ravarai. ⁶⁴ E putata akera tona reo i reira, e matara akera tona arero, kua tuatua iora aia ma te akameitaki i te Atua. ⁶⁵ Kua rokoia to reira uaorai e pini ua ake e te mataku; e tuatua aereia iora taua au tuatua ra e pini rava ake i te pae enua

maunga ra i ludea. ⁶⁶ E te aronga i kite i taua au tuatua ra, akaeatu marie iora i roto i to ratou ngakau, na ko akera, E riro ei aa teia-nei tamaiti? E tei iaia te rima o te Atu.

TIUNU 18-24

AU MEA UMERE I ROTO I TE PIPIRIA | LUKA 2-3

“Te au Mapu—E Pirianga Vaitata Ainei Toou Kia Iehova?”

(Luka 2:41, 42) E aere rai nga metua nona ra ki Ierusalem, ki te oroa o te Pasa ra, kare e mataiti i tukua. ⁴² E tae akera ki te ngauru ma rua o tona mataiti, aere atura ratou ki Ierusalem i te akonoanga o taua oroa ra.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 2:41

E aere rai nga metua nona ra: I roto i te Ture kare e anoanoia te vaine kia aere ki te oroa o te Pasa. Inara e peu matau na Maria i te aru ia Iosepha i te au mataiti ravarai ki Ierusalem no te pasa. (Exo. 23:17; 34:23) Te au mataiti ravarai, ka aere ratou ki teia tere e to ratou ngutuare tangata mei tetai 300 kiromita (190 maire) te mamaao.

(Luka 2:46, 47) E po toru akera, kite atura raua iaia ki roto i te iero, te noo ra i rotopu i te au orometua, te akarongo atura e te ui atura kia ratou. ⁴⁷ Umere anake iora te aronga katoa i akarongo iaia ra i tona kite e tana tuatua.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 2:46, 47

ui atura kia ratou: Te akaari maira te tu umere o te aronga e akarongo ra kia lesu e kare tana au uianga mei ta te tamariki rai. (Luka 2:47) Te tuatua Ereni tei uria “uiui . . . uianga,” tetai taime te tuatua ra no runga i te tu o te uiui anga e te ui taee anga e raveia ana i roto i te akavaanga. (Mata. 27:11; Mare. 14:60, 61; 15:

2, 4; Anga. 5:27) Karanga te aronga tata no runga i te tuatua o te tangata o mua ana e e mea matau na te au arataki akonoanga i te noo atu i te apii i ko i te iero me otia te pasa. E noo ana te tangata i reira i te akarongo e te ui uanga kia ratou.

umere anake iora: I konei ko te verepa no te kupu Ereni “ka umere” te akaari maira e ka tupu ua atu rai te umere.

(Luka 2:51, 52) E oki maira aia e ko raua katoa ki Nazareta, akarongo atura ia raua: vaio marie iora tona metua vaine i taua au mea katoa ra i roto i tona uaorai ngakau. ⁵² Tupu aturā lesu i te maata anga e te pakari, e te akaperepereia mai e te Atua e te tangata katoa.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 2:51, 52

akarongo atura ia raua: Me kore “kauraro marie atura; akarongo tamou atura.” Te akaari maira teia aerenga tuatua Ereni e i muri ake i vā ua anga o te au puapii no tona kite i te Tuatua a te Atua, kua aere atura lesu ki te kainga e kua kauraro marie atu rai ki tona nga metua. E puapinga atu teia tu kauraro no lesu i to tetai ua atu tamaiti; te au mea ravarai tana i rave, kua akatupu anake te reira i te Ture a Mose no runga iaia.—Exo. 20:12; Gala. 4:4.

Kimi i te Mārama o te Tuatua Mou

(Luka 2:14, NW) Kia akakakāia te Atua i runga i te rangi teitei, e kia tupu te au i te enua nei no te au tangata tana i mareka.

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 2:14

e kia tupu te au i te enua nei no te au tangata tana i mareka: Te urianga o tetai au tataanga o te Tuatua a te Atua, ka tau kia uria “e ei au to to teianei ao, e kia kite aroaia mai te tangata nei,” e ko teia te aerenga tuatua i roto i tetai au urianga o te Pipiria. Kareka te urianga a te New

World Translation, kua āū meitaki te reira ki ta te au tataanga mua. Te tuatua a te angera “e kia tupu te au i te enua nei no te au tangata,” kare te reira e tuatua ra i te au tangata ravarai, noatu eaa to ratou tu e ta ratou e rave ra. Mari ra, te tuatua ra te reira i te aronga tei āriki i to te Atua aroa ua e tei akaari i to ratou akarongo i roto iaia e kua riro mai ei au pipi na tana Tamaiti.—Akara i te au mea ke mai no runga i **te au tangata tana i mareka**, i roto i teia irava.

te au tangata tana i mareka: Ko te kupu “mareka” ta te angera i akakite ki te au tiaki mamoe, te taka ua ra e na te Atua e akaari mai i teia, kare na te tangata. Te kupu Ereni e *eu-do-ki’ā*, ka tau katoa kia uria ei “aroaia; kia tau ki tei anoanoia; ārikiia.” Roto ia Mata. 3:17; Mare. 1:11; e Luka 3:22 kua taangaangaia te kupu *eu-do-ke’o* (akara i te au mea ke mai roto ia Mata. 3:17; Mare. 1:11), i roto i teia nga irava te tuatua ra te Atua ki tana Tamaiti i muri tika ake i tona papetitoanga e te akaari maira te reira e ko te aiteanga o tera tuatua *eu-do-ke’o*, e “mareka; rekareka; āriki; mareka ravaia.” Kia tau ki te mataara i taangaanga ai teia au irava i te kupu *eu-do-ke’o*, tera te aiteanga ko te aerenga tuatua “te au tangata tana i mareka” (*an-thro’pois eu-do-ki’as*), te tuatua ra te reira i te au tangata tei ārikiia e tei aroaia mai e te Atua. Ka tau katoa te reira kia uria ei “au tangata tana i mareka; au tangata tei rekarekaia e la.” No reira ko teia tuatua na te angera, te tuatua ra no runga i to te Atua aroa no te aronga ka akamareka iaia no to ratou akarongo mou tikai i roto iaia e kua riro mai ratou ei au pipi na tana Tamaiti. I roto i tetai au turanga noatu te tuatua ra teia kupu Ereni *eu-do-ki’ā*, i to te tangata anoano (Roma 10:1; Phili. 1:15), maata anga te taime e tuatua ana no runga i to te Atua anoano takinga meitaki, me kore i tei tau ki tona anoano, me kore i tei tika i tona anoano (Mata. 11:26; Luka 10:21; Ephe. 1:5, 9; Phili. 2:13; 2 Tesa. 1:11). I roto i te *Septuagint*, Sala. 51:18 [50:20, LXX], kua taangaangaia teia tuatua no runga i to te Atua tu “mareka.”

(Luka 3:23) Kua tae paa ki te toru o te ngāuru anga o to lesu mataiti, i rave ei aia i tana taoonga, i manakoia ra oki, e tamaiti aia na Iosepha, na Eli,

wp16.3 9 ¶1-3

Kua Kite Ainei Koe?

Koai to Iosepha metua tane?

Ko Iosepha e kamuta no Nazareta, koia te metua angai o lesu. Inara koai to Iosepha metua tane? Kua taiku te evangeria a Mataio ia lakoba i roto i te papaanga o lesu, inara te akakite ra a Luka e ko Iosepha, e tamaiti “na Eli.” Eaa ra i akaraanga tuke ei?—Luka 3:23; Mataio 1:16.

Te na ko ra te akapapaanga a Mataio: “**Anau akera** ta lakoba ko Iosepha,” te akaari maira te reo Ereni e ko lakoba tikai te metua anau o Iosepha. No reira te akapapa ra a Mataio i to Iosepha papaanga tupuna, koia oki te uanga ariki o Davida, ka na roto mai te tikaanga tikai ki te terono tei tukuia ki te tamaiti angai a Iosepha, ko lesu.

I tetai tua, te na ko ra te akapapaanga a Luka e: “E tamaiti aia na Iosepha, na Eli.” Taua tuatua ra, ‘tamaiti na,’ ka māramaia ei “tamaiti ongai nana.” Ka kitea mai tetai tupuanga aiteitei i roto ia Luka 3:27, ko Salatiela, tona metua anau ko Iekonia, inara kua akanooia aia ei tamaiti “na Neri.” (1 Paraleipomeno 3:17; Mataio 1:12) Kua akaipoipo a Salatiela i te tamaine a Neri, e kua riro mai i reira ei tamaiti ongai nana. Mei te reira katoa a Iosepha e “tamaiti” aia na Eli, kua akaipoipo aia i te tamaine a Eli ko Maria. No reira, te akapapa ra a Luka i to lesu papaanga tupuna “i te akonoanga i te kopapa nei;” na roto i tona metua vaine anau ko Maria. (Roma 1:3) Te oronga maira te Pipiria e rua nga akapapaanga tupuna tikai o lesu.

Tatau Pipiria

(Luka 2:1-20) El TAUA tuatau ra, kua tuku mairā Kaisara Auguso i te tuatua e, e akaope i taua enua ra i te tataia. ² (Ko te tata

anga muatangana teia ka tutara'i a Kurenio i Suria.)³ E ope takiri rava akera te tangata i te aere ki to ratou uaorai oire kia tataia.⁴ Aere katoa aturā Iosepha mei roto atu i te oire i Nazareta i Galilea ra, ki te oire no Davida, ki Iudea, i tuatuaia ra e ko Betelehema; (no te mea, no te uanga aia e no te kopu-tangata o Davida:)⁵ Kia tata katoaia raua ko Maria te vaine i momokoia nana ra, e kua nui aia.⁶ E i to raua noo anga i reira, ope rava akera ona puke rā e anau ei aia ra.⁷ Kua anau iora aia i tana tama mua, vaī atura i te kakau, tuku atura ki roto i te are puakatoro, no te mea kare akera raua i o ki te are tapae anga.⁸ E aronga tiaki mamoe tei taua enua ra, e tika ki roto i te au koro, i te tiaki anga i ta ratou anana i te po.⁹ E i na, kua tu maira tetai angela a te Atua ki vaitatao ia ratou, kua kako rava iora ratou i te mārama, i te kakā o te Atua: e maata rava akera to ratou mataku.¹⁰ Kua tuatua maira te angela kia ratou, Eiaa e mataku: i na oki, e tuatua meitaki taku e taoi mai kia kotou na, ka riro īa ei rekareka maata no te tangata ravarai.¹¹ I nakonei oki i anau ei te Ora no kotou i te oire o Davida, koia oki te Mesia ra ko te Atua.¹² E teia ta kotou acairo; e kite kotou i taua tamaiti ra i te vai ua anga ki roto i te are puakatoro, kua vaīia ki te kakau.¹³ E i reira ra, i kapitiia maira taua angela ra e tetai urupu maata no te rangi, i te akameitaki anga i te Atua, e te na ko anga,¹⁴ Kia akakakāia te Atua i runga i te rangi teitei, e ei au to to teianei ao, e kia kite aroaia mai te tangata nei.¹⁵ E kia oki atura taua au angela ra ki runga i te rangi ra, kia vaio atu taua au tiaki mamoe ra, kua tuatua iora ratou tetai ki tetai, E taki aere tatou ki Betelehema, e akara i taua mea ra, i ta te Atua i akakite mai kia tatou nei.¹⁶ Aere viviki atura ratou, e kite atura ia Maria raua ko Iosepha, e te tamaiti i te vai ua anga ki roto i te are puakatoro.¹⁷ E kite atura ratou, akakite aere atura i te tuatua no taua tama-

iti ra i tuatuaia mai kia ratou ra.¹⁸ E te aronga i akarongo ra, umere anake atura i te au mea ta te au tiaki mamoe i akakite atu kia ratou ra.¹⁹ Karekā Maria, tavaitai iora i taua au tuatua ra, e acaeatu akera i roto i tona ngakau.²⁰ Oki atura taua au tiaki mamoe ra, i te akakā anga, e te akameitaki anga i te Atua, i te au mea ta ratou i akarongo e ta ratou i kite, tei tuatuaia mai kia ratou ra.

TIUNU 25–TIURAI 1

AU MEA UMERE I ROTO I TE PIPIRIA | LUKA 4-5

“Patoi i te au Timataanga Mei ia Iesu Rai”
(Luka 4:1-4) KUA oki mairā lesu mei loredana mai, ma te ki i te vaerua tapu, e aratakiia aia e te vaerua ki te medebara;² E a ngauru akera rā i te timata angaia e te diabolo. Kare rai aia i kai i te manga i taua au rā katoa ra: e ope akera, pongi iora aia.³ E kua tuatua maira te diabolo kiaia, E Tamaiti koe na te Atua ra, ka karanga atu koe ki teianei toka kia riro ei kai.⁴ Kua karanga aturā lesu kiaia, na ko atura, Kua tataia oki, “Kare o te manga anake ra te mea e ora'i te tangata nei, ko te au tuatua katoa a te Atua ra.”

w13 8/15 25 ¶8

Akamanako e Mei Teaa ra Toou Tu

⁸ Ia lesu i roto i te metepara, kua timata a Satani iaia na roto i taua ravenga kikite. Kare a lesu i kai manga ana no tetai 40 ra e te 40 po. Karanga a Satani e: “E Tamaiti koe na te Atua ra, ka karanga atu koe ki teianei toka kia riro ei kai.” (Luka 4:1-3) E rua a lesu ikianga: Me ka taangaanga aia i tona mana i te akamerengo i tona anoano no te kai, e me kare. Kua kite a lesu e kare aia e tau kia taangaanga i tona mana no tona uaorai akakoroanga. Noatu kua matepongi aia, kare ko te kai te mea pua-pinga atu kiaia, mari ra ko tona pirianga ki te Atua. Kua pau a lesu e: “Kua tataia oki, ‘Kare o

te manga anake ra te mea e ora'i te tangata nei, ko te au tuatua katoa a te Atua ra.'”—Luka 4:4.

(Luka 4:5-8) Kua arataki atura te diabolo iaia ki runga i tetai maunga teitei, e kua akakite maira kiaia i te au basileia katoa o te ao nei, i te kamoanga mata nei. ⁶ Kua tuatua maira te diabolo kiaia, E oronga atu au i te au, e te inuinu i teianei pa enua, kia koe na; kua tukua mai oki kiaku, e naku e oronga atu na taku tangata e inangaro. ⁷ E teianei kia tika ia koe i te akamori mai iaku, noou anake īā. ⁸ Kua karanga aturā lesu kiaia, na ko atura, E aere ke atu koe, e Satani; kua tataia oki e, “Ko toou Atua ra ko lehova taau e akamori, e koia anake rai taau e akarongo.”

w13 8/15 25 ¶10

Akamanako e Mei Teaa ra Toou Tu

¹⁰ Akapeea a Satani te timata anga ia lesu na roto i “te anoano tika kore o te mata”? “Kua [akaari a Satani kia lesu] i te au basileia katoa o te ao nei, i te kamoanga mata nei. Kua tuatua maira te diabolo kiaia, E oronga atu au i te au, e te inuinu i teianei pa enua, kia koe.” (Luka 4:5, 6) Kare a lesu i kite ana i te au patireia katoa o te ao, mari ra e tutu ua no to ratou tu mekameka. Papu e kua manako a Satani e ka timataia a lesu na roto i tana e kite atura. Akakite aia kia lesu e: “E teianei kia tika ia koe i te akamori mai iaku, noou anake īā.” (Luka 4:7) Kare rava a lesu e inangaro ana kia riro tona tu mei ta Satani e inangaro ra. No reira, kua pau tika atu aia e: “Kua tataia oki e, ‘Ko toou Atua ra ko lehova taau e akamori, e koia anake rai taau e akarongo.’”—Luka 4:8.

(Luka 4:9-12) E kua arataki atura aia iaia ki Ierusalem, e kua tuku atura iaia ki rungao i te poretiko o te iero, e kua karanga atura kiaia, E Tamaiti koe na te Atua ra, akatopa atu koe ia koe uaorai ki raro i teianei ngai; ¹⁰ Kua oti oki i te tataia e, “Ka ikuiku aia i tana au angela ia koe, ei tiaki ia koe;” ¹¹ “Ka mou

oki ratou ia koe i to ratou rima, ko te tukia ua atu aea to vaevae ki te toka.” ¹² Kua karanga aturā lesu kiaia, na ko atura, Kua tuatuaia mai e, “Auraka koe e akakoko atu i toou Atua ra ia lehova.”

au mea ke mai roto i te nwtsty media

Poretiko o te iero

Penei kua apai tika rai a Satani ia lesu “ki rungao i te poretiko [me kore “ki runga i te ngai teitei roa atu”] o te iero” e kua akakite kiaia kia rere ki raro, inara kare e tangata i kite e ko teea tikai te ngai i tu ei a lesu. I te mea te tuatua ra teia no runga i te katoaanga o te ngai e tu ra te “iero,” penei i tu a lesu ki tetai tua mai (1) o te iero. Me kore ra, penei i tu aia ki runga i tetai ākoko ke mai o te iero. Inara noatu e ko teea ngai ka rere mai aia ki raro, ka mate rai aia.

w13 8/15 26 ¶12

Akamanako e Mei Teaa ra Toou Tu

¹² Kua akanoo a lesu i te akaraanga meitaki tikai no te tu akaaka, kare mei ia Eva rai! Kua timata a Satani ia lesu kia akamareka i tetai ke e kia akakoko i te Atua. Inara, kua patoi pakari a lesu i tana timataanga no te mea ka akaari te reira i te tu parau! Taka meitaki tikai ta lesu pauanga: “Kua tuatuaia mai e, ‘Auraka koe e akakoko atu i toou Atua ra ia lehova.’”—**E tatau ia Luka 4:9-12.**

Kimi i te Mārama o te Tuatua Mou

(Luka 4:17) Kua tuku maira ratou i te buka a te peroveta ra a Isaia ki tona rima, e kia eeu akera aia i taua buka ra, kite iora aia i te ngai i tataia ra,

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 4:17

te buka a te peroveta ra a Isaia: E 17 aenga kiri tei tuitui kapitiia ki te ngai okotai i maanii a ai te Pokaikai Tuatua a Isaia. E 7.3 mita (24 tapuae) te roa, e 54 vaanga i te katoatoa. Penei mei teia rai te roroa i te pokaikai e taangaangaia ana i roto i te sunago i Nazareta. I te anere mataiti

mua, kare e tanumeroia ana te au pene e te au irava, tera i reira ka kimi roa a lesu i te ngai tana ka inangaro i te tatau. Inara i te mea e mama ua iaia i te **kimi te ngai** tei tataia te au tuatua totou, na teia i akaari mai e kua kite meitaki tikai aia no runga i te Tuatua a te Atua.

(Luka 4:25) E tuatua-mou ra teia taku e karanga atu kia kotou na, E manganui te vaine takaua i Israela i te tuatau ia Elia, ka momania'i te rangi ra, e toru akera mataiti e ono oki marama, ka pini takakoia'i taua enua ra e te onge maata;

au mea ke mai roto i te nwtsty no runga ia Luka 4:25

e toru akera mataiti e ono oki marama: Roto ia 1 Ariki 18:1, akakite a Elia e ka ope te tuatau marō i te ‘toru o te mataiti.’ Karanga tetai aronga e kare e āu ana ta lesu tuatua ki to roto ia 1 Ariki. Inara kare te Tataanga Tapu Epera e karanga ra e e toru mataiti te roa o te tuatau marō. Ko te takiota tuatua e “toru akera mataiti” te tou ra te reira ki te tuatau i akamata ai a Elia i te akakite kia Ahaba e kare e ua. (1 Ari. 17:1) Kare e kore e i akakite aia i taua tuatua ra i te tuatau maro—tei mataua e ono marama te roa e penei e roa atu—inara kua akamata ke ana te reira. Tetai katoa, kare te tuatau marō i akamata i te taime i tu akaou ei a Elia ki mua ia Ahaba i te ‘toru o te mataiti.’ No muri akera i te tukuanga atinga a'i i runga i te Maunga Karamela, i te akapapu e ko lehova te Atua mou. (1 Ari. 18:18-45) No reira kua āu meitaki te tuatua a lesu Mesia i roto ia Luka 4:25 e te tuatua a tona teina i roto ia Iakobo 5:17, ki te papanga tuatau i roto ia 1 Ariki 18:1.

Tatau Pipiria

(Luka 4:31-44) E tae atura aia ki Kaperenuma, ki tetai oire i Galilea, e apii atura ia ratou i te rā sabati. ³² Umere maira oki ratou i taua apii anga nana ra: te mana ra oki tana tuatua. ³³ Tei roto i taua sunago ra tetai

tangata, e vaerua demoni viivii tona, kua kapiki ua maira aia ma te reo maata, ³⁴ Na ko maira, Aue, e lesu o Nazareta e! eaa taau ia matou nei? I aere mai aina koe e ta ia matou? Kua kite au ia koe, ko te Mea Tapu o te Atua ra. ³⁵ Kua kauvae aturā lesu iaia, na ko atura, Ka muteki, ka aere mai ki vao. Kua titiri iora taua demoni ra iaia ki raro i rotopu ia ratou, aere atura ki vao, kare aia i paruparupu. ³⁶ Umere iora ratou ravarai, e kua tuatua iora ratou ratou uaorai, na ko akera, Eaa ra tenana tuatua? te akaue ua nei oki aia i te vaerua viivii nei ma te ririnui e te mana, e te aere nei rotou ki vao! ³⁷ E tutuki atura tona rongo, e pini rava akera taua enua ra. ³⁸ E riro atura aia ki vao i taua sunago ra, tomo atura aia ki roto i te are o Simona: kua mate te metua ongoai vaine o Simona i te vera maata; kua tuatua meitaki maira ratou kiaia, i taua vaine ra. ³⁹ Tu iorā lesu i rungao iaia, kua kauvae atura i te vera, e peke ke atura: kua tu maira aia ki runga i reira, matuapuru maira ia ratou. ⁴⁰ E topa atura re rā, e maki tei ko i o ratou ra, kua apai maira kiaia, e manganui te tu; kua akairi atura aia i tona rima ki rungao ia ratou ravarai, akaora atura. ⁴¹ E te demoni katoa e manganui aere maira ki vao, ma te kapiki ua, i te na ko anga e, Ko te Mesia koe, te Tamaiti a te Atua. Kua kauvae atura aia ia ratou, auraka ratou e tuatua mai; no te mea kua kite ratou e, ko te Mesia aia. ⁴² E ao akera, riro ke atura aia ki tetai ngai motutaa: e kua kimi maira taua aronga maata ra iaia, e kitea maira, kua pupuru maira iaia, auraka aia e akaruke ia ratou. ⁴³ Kua karanga atura aia kia ratou, E tutu aere rai au i te evangelia o te basileia o te Atua i te au oire ke atu e tika'i; i tonokia mai ei oki au. ⁴⁴ Kua ako atura oki aia i roto i te au sunago i Galilea.